

■ MAIJA KREKLE

1925. gada pavasarī ar kuģi "Borgholma" savā trešajā ārzemju ceļojumā pa maršrutu Zviedrija–Dānija–Anglija–Francija devās mūsu slavenais Reitera koris. Taču ne jau ar skaistu dziedāšanu kļuva slavens šī turneja... Kāda it kā anonīma vēstule no Zviedrijas, kurā TEODORAM REITERAM pārmeta valsts uzticēta latvju mākslas popularizēšanas pasākuma izmantošanu par savu neoficiālo kāzu ceļojumu, sacēla brēku presē. Reiters vēl tika nedaudz pažēlots, bet viņa mīļoto sievieti MARIJU MALDUTIS apmētāja dubļiem no galvas līdz kājām, nesaudzējot ne viņas balsi, ne apaļīgo stāvu, ne viņas oficiālā vīra tautību.

Kengu dzirnās

Netrūka jau draugu un sāncenšu mākslinieku vidē, kas labāk redzēja otru kritam nekā ceļamies. Teodors Reiters taču bija viens no Latvijas Nacionālās operas trim direktoriem un galvenais diriģents. Skandāls izcēlās nedēļu pēc kora atgriešanās no finansiāli ļoti neveiksmīgā ceļojuma un tieši tajā laikā, kad opera slēdza līgumus nākamajai sezonai. Ar solisti Ernu Andersoni, kas bija Reitera oficiālā sieva, līgumu neparakstīja. Toties uz operas solistes godu pretendēja operas koriste, Reitera kora (un sirds) soliste Marija Maldutis.

"Rīgas Ziņās" A. Gulbis atzina, ka diriģents ir liels mākslinieks, bet koriste M. viņu ļauni ietekmējot. Nesaprotama bijusi Reitera netaktiskā un skandalozā uzvedība ārzemēs, šīs sievietes dēļ no operas aizgājis režisors Meļņikovs, kontraktus nav parakstījuši izcilākie operas solisti – tautas lep-

Skandāls OPERĀ

Marija Maldutis.

nums Ādolfis Kaktiņš, publikas mīlule Milda Brehmane-Štengele, atlaistas Olga Pļavniece un Erna Andersone.

Pēc pāris dienām 22. jūnija "Pirmdienā" latvju tauta varēja uzzināt, kādus skandālus piedzīvojuši Stokholma un karaliskais nams. Pilnīgi uzticams avots (vēlāk izrādās, ka Latvijas pārstāvis Zviedrijā Ducmanis, resp. Ducmaņa kundze) avīzei ziņoja sekojošo: koris svinīgi sagaidīts – ar valstu karogiem un himnām, bet visu gaišo harmoniju izpostījusi "robustā leišu konkubīne". Uz oficiālo lenču Reiters gribējis doties ar Mariju, tas viņam nav atļauts, viņš tad atteicies iet, bet beigās pierunāts. Uz izšķirošo tikšanos par viesizrāžu apmaiņu diriģents nebija ieradies vispār, jo kopā ar Maldutis piedalījies autobraucienā. Turklāt Reiters dzīvojis pie Maldutis, kaut arī viņam piedāvātas operas direktora stāvoklim piemērotas telpas. Viesus pieņēmis abu guļamistabā... Vēl vairāk – banketā, ko rīkoja princis Kārlis un kur piedalījās prinči, princeses un pats kronprincis, kā arī valdība, galms un diplomātiskais korpuss, Reiters atkal gribējis ņemt līdzi Mariju Maldutis kā savu kundzi! Kāds skandāls būtu bijis! Cik grūti bijis to novērst! Un koncertā Karaliskajā operā viņš sēdējis kopā ar šo sievieti, nevis pie Latvijas pārstāvja viņam paredzētajā ložā, pēc tam abi milnieki zem rokas aizgājuši, nepagodinot ar savu klātbūtni

ATTĒLI NOV. GRUŽĀNES UN O. GRĀVIŠA GRĀMĀTAS "TEODORS REITERS. TRŪMĪS UN TRĀGĒDIJA" UN J. VĪTOLIŅA GRĀMĀTAS "LATVJU SKAŅU MĀKSLINIEKU PORTRĒJAS"

svinīgās vakariņas. Šī sieviete no kora un operas jāat-tālina! Šo ļauno garu vispār nevajadzējis laist līdzī ceļojumā! Viņas talanta pilnīgs trūkums nevienam neesot noslēpums! "Nevaram klu-sēt!" "Operu grib izcināt!", "Skandalozas sievietes spēj valdīt mūsu valsts mākslas iestādi un visa sabiedrība no lai mierīgi pacieš, aizbildi-noties, ka nevar jau "netīru veļu" mazgāt", – tie ir trīs galvenie saukļi preses kara-gājienā pret Teodoru Reiteru un Mariju Maldutis.

27. jūnijā par viņiem iestā-jās "Latvis". H. Asars rak-stā "Reitera kora ceļojuma atskaņas" atgādināja, ka visa "demokrātiskā prese" izklās-tījusi sensāciju kārajam pūlim Reitera intīmo dzīvi. "Līdz šim mūsu žurnālisti kaunējās list pagultēs un netīru veļu aprakstīt," Asars bija sašutis. Kāpēc tieši par Maldutis ir tik liela interese, jo par daudzām operā esot zināmas ne mazāk pikantas lietas? Kāpēc neviens nepro-testēja toreiz, kad Reiters deva Ernai Andersonei un citiem radniekiem lomas, kas viņiem nebija pa spēkam? Tagad, kad direkcija (ne tikai Reiters, arī Alfr. Kalniņš un P. Šuberts) nav angāžē-jusi Andersoni un Pļavnie-ci, šo dāmu bagātīe radi un iespaidīgie draugi iesākuši istu karagājienu. 28. jūni-jā ar dr. Orientācija (Valda Grēviņa) feļetonu "Sakarā ar tikumību" problēmas risi-nājumā iesaistījās "Sociāldemokrāts". Pasmīnējis par to, ka milētāju pāris apdraudot operu, kādu Latvijas pārstā-vi mums draudzīgā valstī un visu Zviedrijas ķēnišķīgo namu, paironizējis par latvju diplomāta varonīgo iestāša-nos, lai glābtu šīs vērtības un pašu Reiteru, feļetonists konstatēja, ka viss bijis labi, kamēr diriģents dzīvojis ar likumīgo sievu no labākajām ģimenēm un tā dziedājis operā, bet slikti esot tagad, kad to pašu gribot cita sievie-

pie Maldutis, kaut arī viņam piedāvātas operas direktora stāvoklim piemērotas telpas. Viesus pieņēmis abu guļamistabā...

te. Kāpēc Reiters jāaplejo ar dubļiem – viņš taču nekandi-dēšot uz Saemiu?

Teodors Reiters iesūdzēja tiesā grāmatizdevēju Ansi Gulbi un "Pirmdienas" galveno redaktoru par neslavas celšanu presē. "Aizkulisu" redakcijas darbinieki pār-nēma savās rokās milētāju aizstāvību. Pret diplomāta Ducmaņa izrunāšanos vis-pirms vajadzētu protestēt sie-vietēm, jo te zemiskā kārtā tikusi izsmieta "vispārīgi lat-vju sieviete". Vai diplomātam pa visu pasauli jābāzūnē, ka Maldutis nav Reitera oficiālā sieva? "Aizkulisēm" simpātis-ka šķita Reitera bruņnieciskā rīcība, pavadot laiku kopā ar pazemoto mīloto viņas vies-nīcas istabā, nevis svinīgajā rautā.

Visa šī jezga – divu vēl nesen radniecīgu ģimeņu naids (Reitera bijusī sieva, tāpat arī Ducmaņa kundze bija Rīgas pilsētas galvas A.

Andersona tuvas radinieces). "Kāds korists" žurnāla līdzstrādniekam stāstījis, ka Marija Maldutis ir viena no labākajām kora dziedātājām, neviens nevarot apstrīdēt viņas vokālo un dramatis-ko talantu, viņas balss esot labāka nekā dažai labai solis-tei. "Aizkulisēs" viesojās pie dziedātājas Asaru vasarnī-cā. Viņa – neliela auguma, pāresna, līdzīga krievu zem-niecei, bet ar dzīvām acīm, enerģiskiem sejas pantiem un patīkamu, kļušu balsi, uzticoties žurnālistam, stās-ta: Reiters pēc uzbrukuma presē bijis ļoti sagrauzts, abi jau domājuši par aizbrauk-šanu no Latvijas. Viņš tā nelaimīgā ceļojuma laikā neesot palaidis garām nevienu iespēju propagandēt mūsu mākslu un operu, bet Maldutis neesot bijusi pat uz tām dinejām, kur ielūgta... Viņa nelabprāt sākusī solistes gai-tas, Marijai daudz jāstrādā un jāmācās, jo pat Reiters viņu neglābtu, ja viņa izgāz-tu lomu. Reiters nevienam nebija pāri darījis, tāpēc viņu pārsteidzis šis melu gājienis presē.

Ķēngu raksti bija pār-tulkoti un parādījušies arī Zviedrijā. Ja tur vēl isti nepa-zina latviešu diriģentu, tad tagad varbūt atcerēsies viņa vārdu.

Līdz satika īsto

Teodors Reiters piedzima 1884. gada 23. martā Laudo-nas "Muižniekos". Viņa tēvs bija vācu kolonistu pēctecis Ernests Fridrihs Reiters. Abas pirmās sievas – divas māsas – nomira, atstājot viņam septiņus bērnus, no kuriem vecākie jau bija krieti-ni palīgi.

Viņa trešā sieva – div-desmitgadīgā kalpone Anna Aizelksne kļuva par Teodora Reitera māti. Bet zēns jau ļoti agri zaudēja tēvu, mājās ienāca stingrs un valdonīgs patēvs, plašajai bērnu sai-mei pievienojās vēl trīs bērni, patēvam Vanagu Andžam nebija laika rotaļāties ar padēlu, viņš bieži bija ass pret zēnu.

Un tad caur miglainām atmiņām un mātes stāstiem pie Teodora Reitera iztēlē atnāca viņa īstais tēvs, kas līdztekus smagajam darbam bija mīlējis gan grāmatas, gan mūziku. Zēns iemācījās spēlēt tēva atstāto vijoli, bet patēvs, kuram tādas blēņas nepatika, to viņam atņēma un aizmeta.

Teodors nepadevās, pats ar cirvi un zāģi meistaroja sev instrumentu, kamēr mātes-brālis uzdāvināja viņam jaunu vijoli, ko neviens vairs nedrīkstēja atņemt.

Kopā ar saviem vecākajiem pusbrāļiem – Reiteru kapelu – viņš spēlēja dančus Ļaudonas zaļumballēs. Ļaudonas skolotājs Nesaule, ievērojis jauneklā muzikalitāti un lielās izglītības alkas, pierunāja māti un patēvu laist Teodoru uz Pleskavas skolotāju semināru. Pēc trim gadiem viņš atgriezās Ļaudonā kā skolotāja Nesaules palīgs, otrs skolotājs un kora vadonis, bet 1907. gadā devās uz Pēterburgas konservatoriju. Te Reiters beidzot atrada savu aicinājumu – diriģēšanu. Mācoties un reizē strādājot, viņš studēja desmit gadus. Bija drusku iemilējies Austrā Dālē, bet vienmēr viņa tuvumā apgrozījās Andersona jaunkundze. Ar Ernu Andersoni Teodors arī apprecējās, lai gan kāds laikabiedrs teica, ka šo sievieti varēja tikai cienīt, bet ne milēt.

1916. gadā Maskavas Lieļajā teātrī, diriģējot apvienoto Maskavas un Petrogradas latviešu kori ar 300 dziedātājiem, Teodors Reiters guva pirmos ievērojamus panākumus. Pabeidzis konservatoriju, Reiters kļuva par Latviešu strēlnieku apvienotā orķestra diriģentu. No tā vēlāk veidojās Nacionālās operas orķestra kodols.

1918. gada vasarā atgriezies Latvijā, Teodors Reiters sāka aktīvu darbību Latvju operas dibināšanā. Gan padomju varas, gan vācu laikā viņš bija operas vadītājs, bet 1919. gada 2. decembrī, atklājot nu jau Nacionālās operas jauno sezonu, Teodors Reiters bija tās galvenais diriģents, bet 1922. gada 1. aprīlī viņu iecēla Jāņa Zālīša vietā arī par direktoru. Bez Nacionālās operas viņam radās vēl viens sirdij mīļš darbs – Reitera koris. 1920. gada 25. februārī Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijā uz pirmo mēģinājumu sanāca 200 dziedātāju, bet jau 20. maijā notika pirmais koncerts Nacionālajā operā. Bija sākusies kāda skaista, leģendāra lappuse latviešu kora mākslā. Šim pirmajam koncertam sekoja vēl 452...

Darbs panēma visu dzīvi un deva arī vienīgo gandarījumu, jo laulība ar Ernu bija fak-

tiski izirusi. Tad kādā operas ballē viņu uzrunāja šķelmīgā Marija, ko viņš pazina kā operas koristi.

Dzīves un dzīvības vērtā laime

Marijai bija nedaudz pāri 30 gadiem (dzimusi 1889. gada 7. septembrī), viņa bija turīga vīra sieva, divu burvīgu meiteņu māte.

Marija Maldutis (pa kreisi) un Teodors Reiters ar dēlu Leonu.

savu pārtikušo dzīvi noliekot pie kājām māksliniekam, pacietīgi nesot sabiedrības naida un nicināšanas nastu, paciešot intrigas operā un tā arī nesniedzot savu mērķi – kļūt par izcilu operas solisti...

Marija prata iekarot cilvēkus ar savu temperamentu un pievilcību, bet savam vīram viņa bija uzticīga. Iepazinusi nākamo laulāto bērnu dienās Jelgavā, viņa jau kopš agras jaunības zināja, ka viņiem būs ģimene. Un patiesi, viņi bija kopā 15 gadus – gan Jelgavā, gan Rīgā, gan Maskavā, kur Marija mācījās konservatorijā, tad atkal Rīgā. Āgenskalnā viņiem bija māja, Maldutim piederēja aptieka.

Tikšanās ballē bija liktenīga. Marija un Teodors Reiters kļuva nešķirami.

Vasaras viņi pavadīja Asaros Reitera vasarnīcā, Rīgā apmetās Jāņa Kugas Lāčplēša ielas dzīvokļa divās istabās. Kaut arī Marijas vīrs bija pārliecināts, ka Marija ģimeni atstājusī tikai tāpēc, lai kaut ko sasniegtu mākslā ar operas galvenā diriģenta palīdzību, Marija tomēr karsti un dziļi bija iemilējusi Reiteru,

savu pārtikušo dzīvi noliekot pie kājām māksliniekam, pacietīgi nesot sabiedrības naida un nicināšanas nastu, paciešot intrigas operā un tā arī nesniedzot savu mērķi – kļūt par izcilu operas solisti...

Tiesas zālē gan nekādu skandālu nebija. Marija neieradās, Reiters visu bija uzticējies advokātam. "Pirmdienas" atbildīgais redaktors Jānis Melders tika atzīts par vainīgu un sodīts ar diviem mēnešiem cietuma un 225 latiem soda naudas. Īsta gandarījuma Reiteram nebija. Šī uzvara neiznīcināja visu to melīgo dubļu straumi, kas pāri viņiem abiem bija gāzusies. Pēc kāda laika Reiters zaudēja pirmā diriģenta posteni, bija jāatvadās arī no direktora krēsla. Operu viņš nepameta, strādāja aizrautīgi un enerģiski, nežēlojot ne sevi, ne citus, pedantiski slipejot katru takti.

Darbs un mīlestība ļāva pārdzīvot nepatīkamo pavērsienu dzīvē, un 1926. gads solīja vēl kādu lielu un skaislu notikumu – Marija gaidi-

ja bērnu. Reiters nenojauta, ka viņa nesa vislielāko upuri savā dzīvē...

Savu iepriekšējo ģimeņi Marija nebija aizmirsusi, viņa bieži apciemoja bijušo vīru un bērnus. Rudenī ar šarlaku saslima viņas jaunākā, deviņgadīgā meitiņa. Kamēr vien pati varēja stāigāt, Marija gāja pie slimā bērna. Būdam katoliete, viņa smagi pārdzīvoja meitas slimību, uzskatīdama to par sodu savam grēkam.

1926. gada 11. oktobrī Marija dzemdēja dēlu. Tēva lielo prieku par jaundzimušo aptumšoja Marijas saslimšana. Asins saindēšanās, asins izplūdums... Marija grūti cīnījās par dzīvību, viņa negribēja mirt un atstāt Reiteru vienu ar dēlu, bet... Pie Marijas gultas atradās abi viņas vīriši – gan Maldutis, gan Reiters. Mirstot viņa lūdza, lai to, kas viņai pieder, izdala starp visiem trim viņas bērniem. Vēl Marija mēģinājusi nodziedāt "Tanheizeru" svētceļnieku dziesmu – un tad viņas dzīve bija galā.

22. oktobrī dažās avīzēs parādījās šāds sludinājums: "Mans mīļais, vienīgais dzīves draugs Marija Maldutis, dz. Dubenovskaja, mirusi ceturtdien, 21. oktobrī, plkst. 9 no

rīta. Izvadīšana svētdien, 24. oktobrī, plkst. 2 dienā, no sēru mājas Lāčplēša ielā 52/54, dz. 8, uz Meža kapiem. Teodors Reiters." No zārka viņu nevarēja atraut. Marija izskatījās pēc Madonnas ar baltu puķu vainadziņu galvā. Pirkstā viņai bija miļotā dāvātais briljanta gredzens – laulības gredzenu viņš tai nebija varējis pasniegt... Bēru dienā pie mirušās mātes zārka, degot svecēm, smaržojot vīstošajām rozēm, tika kristīts mazais Leons.

Kapos lija asaras, pār kopīgu klājās ziedu kalns, pie tā ceļos saļīma Reiters.

Kopā – tikai mūžībā

Šo ainu visus gadus, ko Reiters pavadīja Latvijā, bieži vēroja Meža kapu apmeklētāji. Gandrīz katru dienu viņš te nāca, visus ziedus, ko saņēma pēc koncertiem un izrādēm, diriģents nesa savai Marijai. Lietū un sniegos, agros rītos un vēlos vakaros – viņa mīlestība nebeidzās,

sāpe nenorima un nepārsāpēja.

Tomēr viens gaišums viņam palika. Mazais Lonītis tika bezgala mīlēts un lutināts. Vēstulē Annai Grēviņai, Marijas draudzenei, Reiters aizkustināts rakstīja: "Izteikt nevaru, cik viņš man mīļš." Un par Mariju: "... man šovasar ir tik smagi, tik dziļi sāpīgi dēļ manas Marites, kur visas agrākās vasaras (...) mēs pavadījām ar viņu vien tik laimīgi, tik silti, lai ar tik daudz dažreiz zemes netaisnības krāva uz mums, tagad – katra saulaina diena man ir tik grūta, tukša, ka nezinu, kur dažreiz mieru sev rast."

Mieru deva viņa darbs. Iemīļotākais Dziesmu svētku virsdiriģents, ilggadējs operas galvenais diriģents un divkārtējs direktors, Reitera kora fascinējošais vadītājs... Mīlestība uz mūziku, darba spējas un pienākuma apziņa viņu noturēja mākslas virsotnēs, kaut jaunākie kolēģi, salīdzinot Reiteru ar Jāni Kalniņu, operā jokoja: Reiteram galva

Marija karsti un dziļi bija iemīlējusi Reiteru, savu pārtikušo dzīvi noliekot pie kājām māksliniekam, pacietīgi nesot sabiedrības nauda un nicināšanas nastu, un tā arī nerasniedzot savu mērķi – kļūt par izcilu operas solisti...

partitūrā, bet Jankam partitūra galvā. Koristu mīlestība un cieņa pret savu diriģentu toties bija milzīga un nesatricināma.

1944. gada rudenī Reiters ar dēlu bēgļu laivā devās uz

Zviedriju. Mūža pēdējos gados viņš pārrakstīja notis Stokholmas koncertnamā. Leons, pabeidzis mūzikas studijas, dzēra, bieži pazuda no mājām, bija nesavaldīgs. Tomēr dēlu, savu lielāko dārgumu, tēvs attaisnoja – Lonītis bija tik nervozs.

1956. gada 12. decembrī Teodors Reiters, laimīgi uztraukts, noklausījās dēla diriģēto Zviedrijas simfoniskā orķestra koncertu. Atsauksmju vidū dažas bija ļoti nelabvēlīgas... 14. decembra agrā rītā Reiteru ķēra sirdstrieķa.

Leons 1958. gadā pārcēlās uz Padomju Latviju, kur viņam piedāvāja kļūt par Latvijas Radio un televīzijas simfoniskā orķestra diriģentu. 1964. gadā viņš, par spīti tēva gribai gulēt brīvās Latvijas zemē, pārapbedīja Reitera pišļus Rīgas Meža kapos. Nesasniedzis pat 50 gadu vecumu, Leons, savu lielo vājību nomocīts, aizgāja nebūtībā un tika guldīts blakus mātei un tēvam. Beidzot viņi visi bija kopā. Vismaz nāvē. **MV**